

Tri susreta arhitekta Slavka Löwyja i Drage Iblera

Darja Radović Mahečić

Institut za povijest umjetnosti, Zagreb

Izvorni znanstveni rad - UDK 72 Löwy, S.
72 Ibler, D.

Cilj istraživačkog rada i interpretacije životnog i radnog puta pojedinih arhitekata modernog pokreta jest odčitavanje karakterističnih mjesta najintenzivnijeg razdoblja gradnje građanskog Zagreba. Monografsko istraživanje pojedinih opusa, iako često ima za manu subjektivno pozitivističko »zauzimanje«, temelj je za daljnje analize i sinteze. Zauzimanje li se opusi, pobroje i ocijene djela, predstoji najzanimljiviji dio posla. Umjesto standardnoga linearnoga pripovijedanja - mozaična forma, kako bi vrtložnim pitanjima bilo omogućeno da preoblikuju teren memorije.

Nakon istraživanja cjelokupnog djela arhitekta Slavka Löwyja (Koprivnica 1904. - Zagreb 1996.), jednog od sustvaratelja hrvatske moderne arhitekture 30-ih godina, nametnula se tema njegovih bliskih profesionalnih susreta s najistaknutijim akterom razdoblja - arhitektom Dragom Iblerom (1894.-1962.). Obojica su, u razmaku od deset godina, diplomu stekli kod Martina Dülfera na Kraljevskoj visokoj tehničkoj školi u Dresdenu, no dok je Iblerov opus

Zaključivši popis djela arhitekta Slavka Löwyja (Koprivnica 1904.-Zagreb 1996.) jednog od sustvaratelja hrvatske moderne arhitekture 30-ih godina, nametnula se tema njegovih "bliskih susreta" s najistaknutijim akterom razdoblja - arhitektom Dragom Iblerom (1894.-1962.). Iblerov opus već je temeljito interpretiran, dok valorizacija Löwyjeva djelat tek predstoji. Obojica su, u razmaku od deset godina, diplomu stekli kod Martina Dülfera na Visokoj tehničkoj školi u Dresdenu. Autorica analizira tri profesionalna susreta Drage Iblera i Slavka Löwyja, kao konkurenata na zagrebačkim lokacijama za koje su između 1933. i 1936. godine, raspisivani natječaji za ugrađene stambene ili stambeno-poslovne zgrade, koje su uglavnom bile realizirane prema Löwyjevu projektu. Analiziraju se specifičnosti rješenja obaju autora, kao i njihova moguća zajednička polazišta.

već temeljito interpretiran, valorizacija Löwyjeva djela tek predstoji.

Ovaj tekst fokusira arhitekta Iblera i Löwyja kao suparnike na trima zagrebačkim lokacijama za koje su između godine 1933. i 1936. raspisivani natječaji za stambene ili stambeno-poslovne zgrade.

PRVI ZAGREBAČKI NEBODER

Sve do međuratnog razdoblja neboder je u Europi još uvijek rijetka pojava koja se teško tolerira u povijesnim ambijentima. Pojavom nove tradicije građenja i jake ambicije sklone pokusima gradovi nagloga poslovnog napretka, kakav je u to doba i Zagreb, traže svoje simboličke naglaske i ostvarenja novih radikalnih vrsta konstrukcije.

Iako pod nazivom »prvi zagrebački neboder« u stručnom tisku nalazimo i 1931. projektirani neboder na Zakladnom bloku, i Planićevu »Napretkovu zadrugu« iz 1936., to je ipak deveterokatnica na uglu Masarykove i Gundulićeve

ulice Slavka Löwyja podignuta godine 1933. Vjerojatno je razlog tako različitim tumačenjima dilema: s kojim katom ili kojom visinom započinje neboder, odnosno koji radijus dominacije podrazumijeva taj naziv.

Löwyjeva kuća, kao prva zagrebačka visokogradnja sponatano je dobila to popularno ime, iako njezina visina (34,95 m), kako kaže sam autor »jedva dozvoljava ovaj zvučan naziv«.¹ Sa svojim imenjicima zagrebački neboder ima zajedničko opravdanje razvitka u visinu - »rentabilitet privatne zgrade na vrlo malom i vrlo skupom gradilištu u strogom centru grada.«²

U svakom slučaju, deset centimetara debeo spis pohranjen u gradskom arhivu i broj problema koji se prilikom podizanja ove »visoke kuće« rješavaju u zagrebačkoj gradogradnji, svjedoče svakako o pionirskom pothvatu.

Podsjetimo da se riječ o godinama kada je gradski urbanizam proživljavao svoje kreativne domete, bar kada je o teoriji riječ. Postulati su bili čvrsti, ambiciozni, ali i nemilosrdni prema nasljeđu. Nakon završena međunarodnog natječaja u razradi je bila nova opća regulatorna osnova koja se, među ostalim, okomila i na staru gradsku jezgru, po kojoj je namjeravala »popravlјati« uske i krivudave ulice.

Zastupnik tvrtki Bosch, Buick, Blitz i Opel - Eugen Radovan želio je tih godina podići poslovnu zgradu u središtu Zagreba te je kupio parcelu na raskrižju Gundulićeve i Masarykove ulice na kojoj je tada bila neugledna jednokatnica s »automatskim buffetom«.³ U trenutku su novousvojeni imperativni urbanistički propisi njegovu neveliku parcelu (na kojoj je bila planirana četverokatnica) gotovo obezvrijedili tražeći ga da 36 m² Masarykove ulice odstupi »za upotrebu javne prometne površine«.

Tisak je otpočetka sa zanimanjem pratio čitav slučaj, tj. arhitektura je još jednom »došla u modu«.⁴ Novogradnja je izazvala, s jedne strane, pobunu kućevlasnika sjeverne strane Masarykove na koju se odnosilo planirano proširenje ulice za tri metra. S druge strane, uslijedilo je radosno zanimanje jer je kao rekompencija ponuđena gradnja uvis pa će »izgradnja te palače značiti prestanak sa konzervativnim načelima, da sve kuće u svim ulicama moraju imati određen broj katova«.⁵ Prvi zagrebački neboder, tzv. visoka kuća, nije, dakle, nastala iz arhitektonskih razloga već kao odgovor Gradskog građevnog ureda na zahtjev investitora da mu se izgubljena kvadratura nadomjesti. »Ova deveterokatnica preteča budućeg visokog Zagreba, morala je da ispašta za tu budućnost.«⁶

Raspisan je tako uži natječaj za visoku stambeno-poslovnu zgradu na kojem članovi ocjenjivačkog suda Stjepan Hribar i Ivan Zemljak prvu nagradu dodjeljuju radu Slavka Löwyja.

Löwy je komponirao dvodijelnu zgradu; odvučenu peterkatnicu koja se nadovezuje na Gundulićeve 15 Slavka Benedika iz 1930. i eksponirani deveterokatni ugaoni »toranj«⁷ s natkrivenim uvučenim »vidikovcem«. Cjelinu krase racionalistička elegancija, ravnopravni ritam glatkih pročelja i urezanih horizontalnih otvora. Kuća ne djeluje teško,

prizemlje kao i »povlašteni« posljednji kat olakšani su kontinuiranim staklenim stijenama. Zamisao je poantirana svjetlosnim efektom - krunom na vrhu i grafizmom slova što se spuštaju niz 30 metara visoko pročelje. Apoteoza Löwyjeva paradigmatičkog djela svakako je noćna snimka fotografa Doneganija »ultimativna potvrda teze o kvalitetnoj interpretaciji programatskih pravila parametrima vlastite stvarnosti.«⁸

Iako je kuća sagrađena u svojedobno rekordnih 79 radnih dana,⁹ kad je riječ o oblikovanju, od projekta do realizacije, sve i nije išlo glatko. U jednoj fazi lagana skeletna prizemna konstrukcija s dućanima prostirala se i na tri oduzeta metra. Te prve varijante projekta pokazuju odnos dviju zgrada pod kutom od 90 stupnjeva. Gradsko je načelstvo dodatno zatražilo zaobljenje ugla »da se poboljša vidljivost« i odbilo molbu investitora i projektanta da se taj »arhitektonski neugodan kut ispravi«.¹⁰ Odobreno je ipak da se ugaoni volumen konzolno istakne 1,2 metra ispred regulatorne linije na jugozapadnom dijelu.

Iscrpno dopisivanje vodilo se oko posljednjeg kata. Na »neboderu« je trebalo izboriti ravni krov! Nakon što je odobrilo gradnju uvis (radi regulacije o kojoj kasnije više nitko nije čuo ni riječi), gradsko je načelstvo prosvjedovalo protiv ostakljenog posljednjeg kata kojim bi »već sada neugodan vidik s Gornjega grada na novogradnju bio samo pojačan pogledom na ... napadnu blješteću plohu koja privlači pogled«. Investitor i projektant odgovaraju kako u tome smislu ne postoje zakonski propisi te da su krovne terase već podizane »kraj zgrada sa kosim krovom kod više građevina«. Spominju se »preoblikovana Elza Fluid na Jelačićevom trgu, novogradnja Uprave zgrade Gradskih poduzeća, zgrada prof. Šena u Gundulićevoj, zgrada Mihun u Klaićevoj. Glavni prigovor ostaje da za terasu ne postoji »nikakav javni interes«, a protuargument da se ona traži iz

¹ Slavko Löwy, Zagrebački »neboder«, Građevinski vjesnik, br. 2, 1934. str. 40-41.

² *ibid.*

³ 33 metra velika palača, Novosti, 8. 10. 1933.

⁴ Svima je zemljište izgledalo vrlo malo tako da su »...Zagrepčani - a njih sve građevna djelatnost vanredno zanima - vjerovali, da se na tako malom zemljištu uopće nikaj poštenog i ne će moći sazidati«, lz: -, Najveću svjetleću reklamu imat će Zagreb, Jutarnji list, 16. 9. 1934.

⁵ Gradnja prvog zagrebačkog nebodera, Jutarnji list, 8. 10. 1933.

Zanimljiv je i komentar: »... Da se po nekom sretnom slučaju, odustalo od toga još prije deset godina, novi Zagreb koji danas postoji na cijelom predjelu nekadanjeg starog Sajmišta, imao bi umjesto onih malih tro- i četverokatnica sve same šesterkatnice, a i koji kat više.«

⁶ Gradnja visoke zgrade, Novosti, 19. 11. 1933.

⁷ Na susjednu dvokatnu kuću Deutsch Otta Goldscheidera iz 1911., Masarykovu 20, nije se osvrtao. Bila je ionako već otpisana zbog spomenutog proširenja Masarykove.

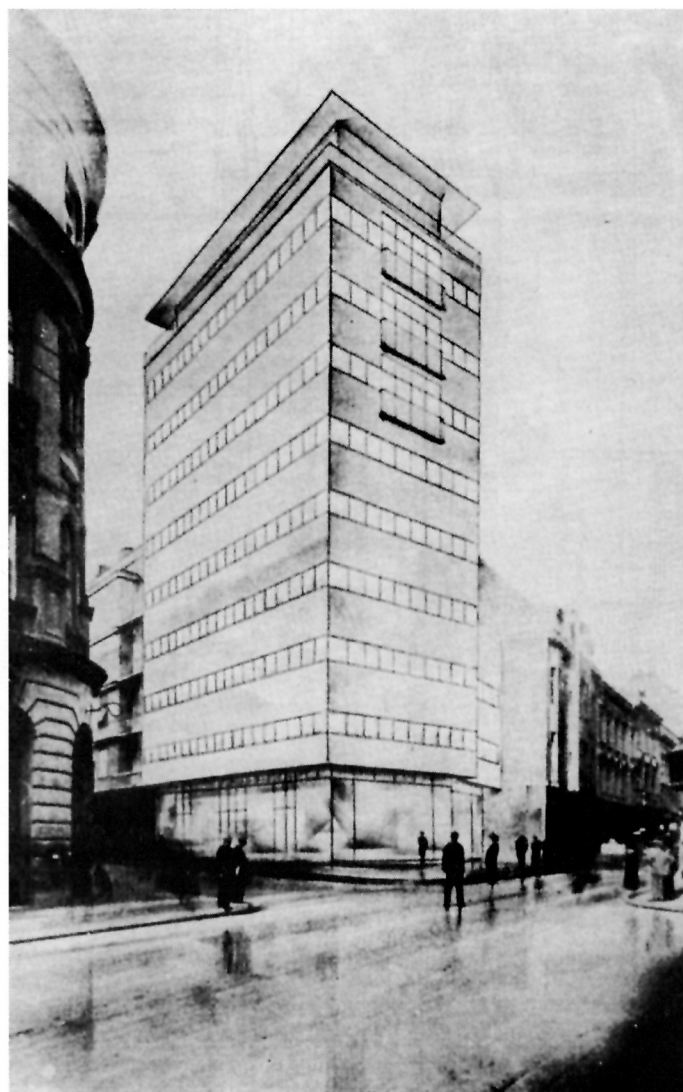
⁸ Aleksander Laslo, Zagrebačka arhitektura 30-ih - vodič, Arhitektura, br. 200-203, 1987. str. 97.

⁹ Za 79 dana sagrađen je prvi zagrebački neboder, Jutarnji list, 29. 4. 1934.

¹⁰ Povijesni arhiv u Zagrebu, Gradsko poglavarstvo Zagreb, Građevinski odsjek, Masarykova 22.

1. Slavko Löwy, Prvi zagrebački neboder tzv. »Visoka kuća«, Masarykova 22, Zagreb, 1933. (iz ostavštine S. L.)

2. Drago Ibler, Neizvedeni projekt nebodera na uglu Masarykove i Gundulićeve ulice, Zagreb 1933. (presnimka iz knjige Željke Čorak, U funkciji znaka, 1981.)

arhitektonskih razloga. Stijena posljednjeg kata ostakljena između stupova, na kraju je dopuštena ako bude uvučena od građevne linije.

Podignuto je 11 konstruktivnih katova. U prizemlju su bile dućanske prostorije, na prvom katu - poslovnice, u nižoj zgradi na svakom katu trosoban stan, a u neboderu - po dvije komforne garsonjere za poslovne ljude kojima arhitekt daruje najljepši dvostran pogled.

U tisku je nov velegradski biljeg prihvaćen s oduševljenjem. Povlačene su bliske paralele u pogledu visine zgrade; s tornjem hotela »Milinov« i ljubljanskim »nebotičnikom« Vladimir Šubica (1930-33.). Hvaljena je i »pobjeda mlado-

sti u graditeljstvu«, jer su projektant i oba poduzetnika¹¹ bili mlađi od trideset godina, »a ovo im i nije prvi uspjeh« (Löwy je već podigao dvije kuće na Zakladnom bloku). I nova tehnologija građenja ovdje se afirmirala u najširem smislu - »ona je laglja od obične četverokatnice«. Unutrašnjost je predstavljala »posljednju riječ stanbene arhitekture, tako da svijet ulazi u kuću i razgledava je cijelog dana«. ¹³

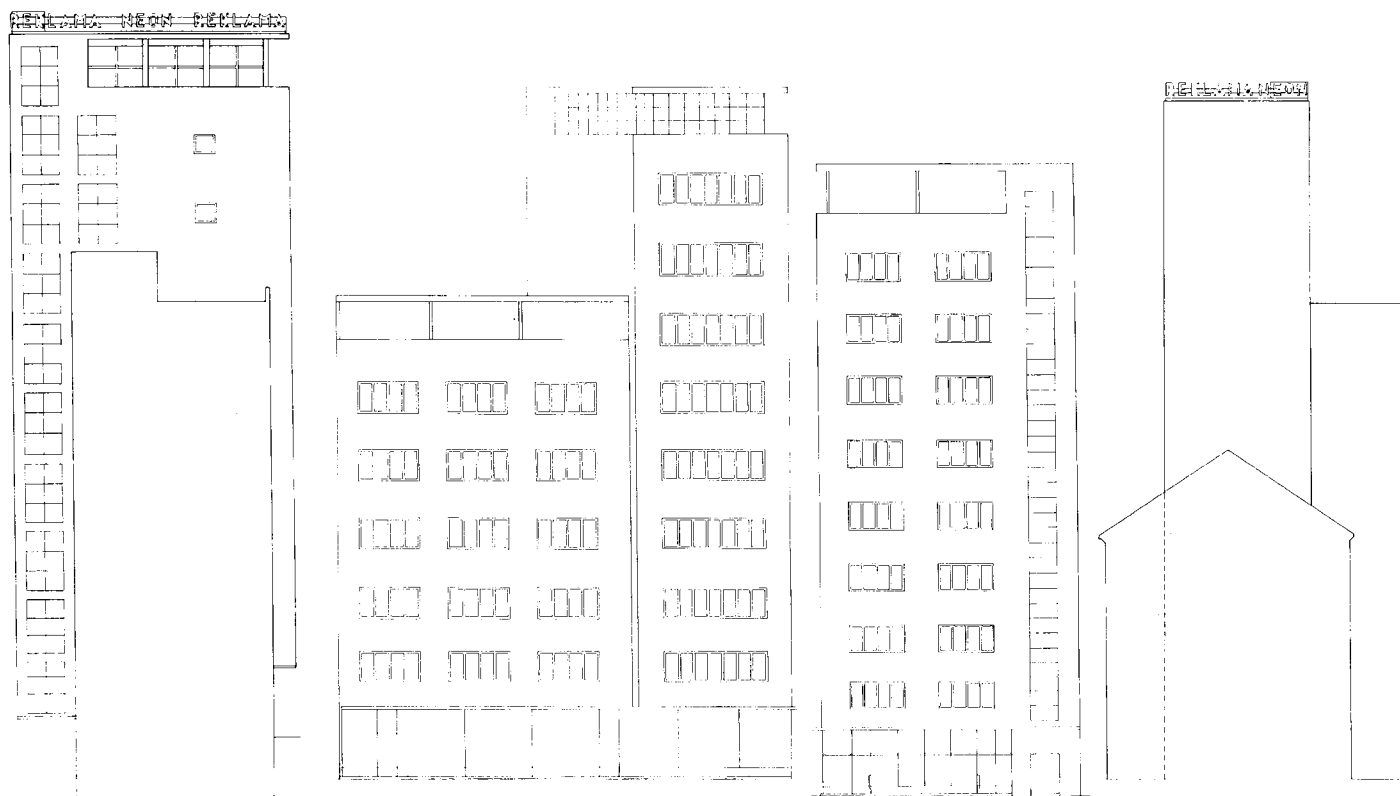
Kako posebno svjetlo na opuse arhitekata baca način na koje oblikuju vlastito stanovanje, treba spomenuti da se umjesto honorara arhitekt Löwy uselio u »vidikovac« na devetom katu, u kojem je dugi niz godina vodio arhitektonski atelje i živio u njemu do svoje smrti.

Iblerovu fotomontažu »visokogradnje« za spomenuti užu natječaj možemo u ovom kontekstu čitati i kao zrcalnu sliku Löwyjeva rješenja. Važnost je svakako u tome što je

¹¹ Zgradu je izvodilo Građevno poduzeće Otto i Ervin Sorg, Zagreb.

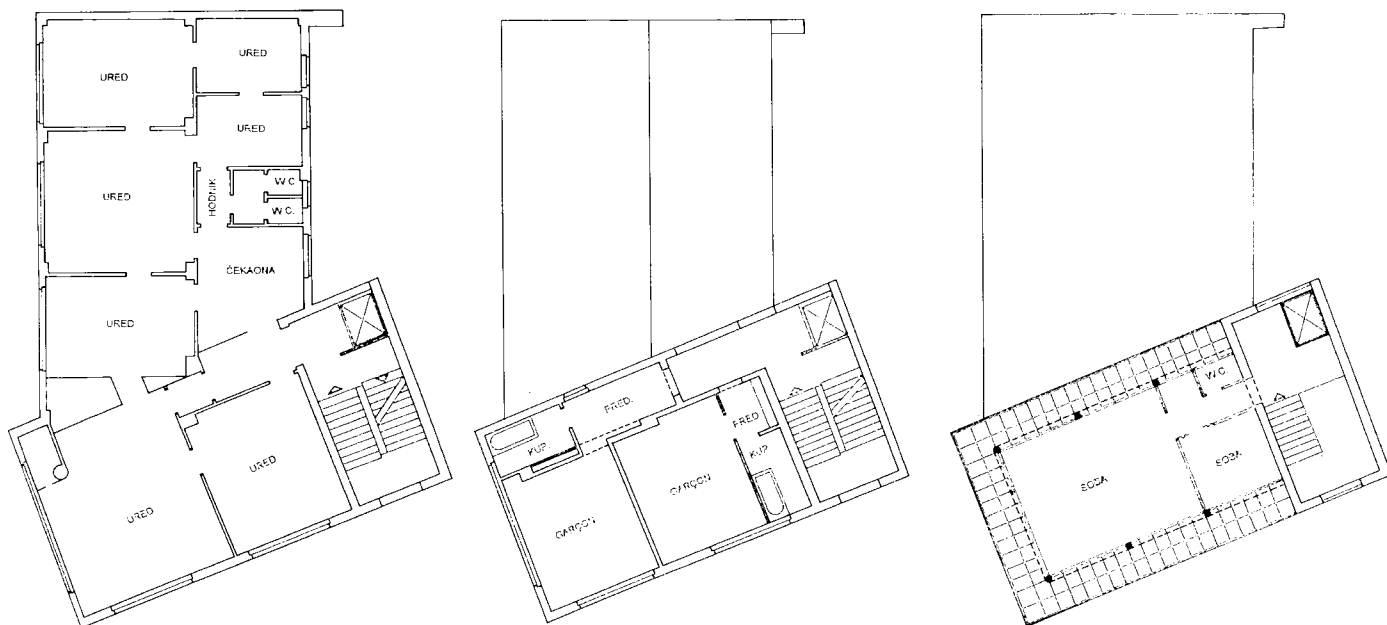
¹² Kao 9.

¹³ Najveću svjetleću reklamu imat će Zagreb, Jutarnji list, 16. 9. 1934.

3. a.b.c.d. Slavko Löwy, Pročelja i odnos prema susjednim zgradama, Masarykova 22, Zagreb, 1933.

4. a.b.c. Slavko Löwy, Tlocrti 1, 7-8. i 9. kata, Masarykova 22, Zagreb, 1933.

to prvi u nizu projekata koje će Ibler strpljivo razrađivati do kasne konačne realizacije. Ibler je ovaj svoj neboder dužom stranicom položio uz Gundulićevu ulicu, a na susjedu u Masarykovej¹⁴ (kojoj je Löwy okrenuo leđa)

nadovezao se dvokatnim pojasom. Od prvog kata naviše također rabi konzolni istak, ali prema Masarykovoju ulici. Obojica su svoje kompaktne uzdignute kubuse postavili na »lebdeći« podest i okrunili ga uvučenom ostakljenom

terasom na vrhu. Kod Iblera je posebno lijep motiv kontinuiranih prozora koji obavijaju kuću, dok će Löwy izvesti prvi 32 m visok prozor na svojem uz ulicu postavljenom stubištu. Načelo univerzalnosti moderne arhitekture ovdje funkcionira poput simultanog prijevoda.

UGRAĐENA KUĆA NA RIBNJAKU

Kuća Lebinec na Ribnjaku 20 primjer je kako se gotovo češće citira neizveden Iblerov projekt nego izvedena Löwyjeva kuća. Konkurencija dvaju dobrih projekata svakako je vrijedna pamćenja, ali kada se u stručnom tisku u »situaciji«¹⁵ nađe uvertura Iblerova zamisao (jer spaja Ribnjak i Novakovu ulicu), umjesto podignute Löwyjeve zgrade (koja na svoj način rješava isti spoj), onda zakinuti autor uistinu treba makar i »po dužnosti« dodijeljenog branitelja.

Na mjestu gdje je 1895. sagrađena je jednokatnica s prizemnim dvorišnim krilom, vlasnik Vilim Lebinec želio je godine 1936. podići ugrađenu najamnu stambenu kuću.¹⁶ Na strmom terenu između Ribnjaka i Novakove ulice zadatak je bio promisliti udobno stanovanje u dodiru s prirodom. Ibler je zamislio dvije zgrade na parceli; čvrst četverokatni kubus uz Ribnjak i raščlanjeni četverodijelni stambeni niz koji se od najviše zgrade uz Novakovu ulicu terasastim prizemnim zgradama spušta do sredine brijega i dvorišta među njima. Potpuno simetrično komponirajući volumene, Ibler se orijentira prema prelijepom pogledu što se pruža na zapadu, otkrivajući ga velikim otvorima, staklenim stijenama, kontinuiranim balkonima i krovnim terasama. Ipak, prednost je dana jednostavnijem i vjerojatno funkcionalnijem Löwyjevu rješenju (»straightforwardness« - glasila bi odgovarajuća Jencksova varijabla).

Löwy je ostvario u tlocrtu vrlo duboku kuću ravnoga krova, koju čitamo i kao dvije kuće sa zajedničkim stubištem. Zgrada je dimenzionirana i smještena na parceli tako da samo uz Ribnjak zauzima čitavu širinu parcele, a uz brijeg se uspinje ostavljajući dobar dio terena za hortikulturno

oblikovane terase pojedinih stanova. I Löwyjeva na ulicu orijentirana zgrada zapravo je četverokatni volumen koji se maksimalno otvara prema stogodišnjem parku Ribnjaku i tornjevima katedrale. Gledano postrance, njezino je pročelje čista apstraktna forma. Osim tankoga pravokutnog okvira, čini ga ritam dubokih crnih sjena i pojasova transparentnih ograda uvučenih balkona - koji se pružaju cijelom širinom katova. Istodobno će na nedalekom Ribnjaku 16 glatko pročelje svoje antologijske interpolacije Markulin Drago Ibler rastvoriti također horizontalama - neprekinutim »vrcama prozora«.¹⁷

Govorimo li o samome stambenome prostoru, unatoč strogim građevinskim propisima, ali i zadanoj »maksimalnoj eksploataciji«,¹⁸ ova je kuća, da se poslužimo riječima drugog interpretatora: »svojom koncepcijom i stvaralačkom invencijom autora ostvarila onu humanu i funkcionalnu vrijednost koju moderna arhitektura upravo ističe.«¹⁹ U uličnom su bloku smješteni četiriiposobni stanovi, jasnih prostornih odnosa, s bogato osvjetljenim svim prostorijama, ugrađenim garderobnim ormarima i uopće komforom koji podrazumijevaju »zvjezdane godine naše stambene izgradnje«. Ulični zidovi prostranih soba gotovo su u cjelini ostakljeni četverodijelnim balkonskim vratima. Na dvorište gledaju funkcionalno odvojene grupe prostorija okupljene oko kuhinje, tj. oko kupaonice i garderobe, te ulazni hol. Pojedini dijelovi stana međusobno su vrlo dobro povezani.

Stanovi u dvorišnoj zgradi manji su i ovise o strmini terena, no svaki od njih ima višedijelnim staklenim vratima ostvaren izlaz na vlastitu vrtnu terasu s južne strane, što je jedan od najvećih uspjeha ove gradnje. Ne treba posebno isticati da je dvorišnim pročeljima posvećena potpuno »javna« pozornost. Povlaštenu pristup Novakovoj ulici ima stanar velikoga stana na četvrtom katu koji izravno izlazi na zemljište preostalo na istočnoj strani parcele. Peti je kat u objema zgradama riješen od gabaritne linije uvučenim manjim stanovima (i izvorno nekim zajedničkim prostorijama) s velikom terasom.

Prednost Löwyjevu projektu svakako je donio i Iblerov »nehajan«²⁰ odnos prema ekonomskome kriteriju, što jest protivno k težnji racionalnosti koja je u to doba jedna od temeljnih oznaka novih arhitektonskih nastojanja.²¹ Dok Ibler (unutar višekalnoga najamanog objekta) kreira originalne luksuzne stanove u dva nivoa, Löwy u spojnom pojasu svojih zgrada, sa svake strane stubišta, vještom razdiobom prostora, dobiva još po jedan komforni garsonski stan (na oduševljenje investitora), bez kojih bi njegove stambene zgrade tada već bile nezamislive.

Poznato je nekoliko inačica projekta. Prema sačuvanoj aksonometriji Löwy je na sebi svojstven način garsonijeri nastojao izboriti najbolji pogled, tj. ravnopravan onom što će ga imati veliki stanovi u istoj kući. Pomoćne prostorije velikoga stana tada bi se smjestile u spojnome dvorišnome traktu, što bi lančanom reakcijom tražilo i preinake glavnoga pročelja. Garsonijera je zato ipak podignuta na dvorišnoj strani, a tlocrt velikog stana ostao je kompaktniji.

¹⁴ Kao 7.

¹⁵ »Situacija« je objavljena kao dio opreme teksta: Radovan Ivančević, Novakova ulica, Čovjek i prostor, br. 10 (403), 1986, str. 6. (odabir priloga: Branko Siladžin, sakupljanje materijala: studenti arhitekture A. Kos, B. Medić, D. Radaković). U katalogu kuća objavljenom uz isti tekst umjesto Slavku Löwyju autorstvo Novakove 19 pripisano je Josipu Čorku, a umjesto 1936./37. stoji godina 1931.

¹⁶ Povijesni arhiv u Zagrebu, Gradsko poglavarstvo Zagreb, Građevinski odjel, Ribnjak 20 (svojedobno kbr. 14).

¹⁷ Željka Čorak, U funkciji znaka, Zagreb, 1981, str. 183.

¹⁸ O suprotnostima zadanih uvjeta gradnje i suvremenom arhitektonskom nastojanju vidjeti u: Stjepan Planić, O ugrađenoj najamnoj kući, Građevinski vjesnik, br. 5, 1934, str. 65-70.

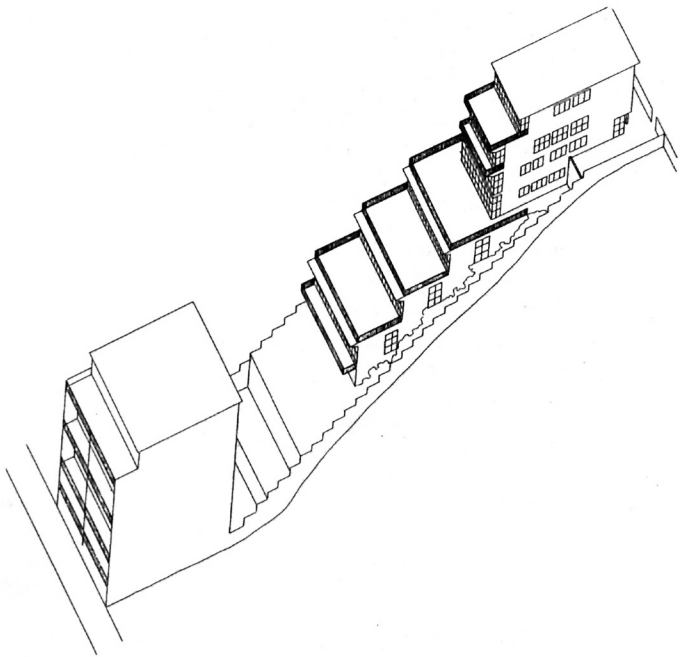
¹⁹ Darko Venturini, Zvezdane godine stambene izgradnje, Arhitektura, br. 156-157, 1976, str. 85-95.

²⁰ Vidjeti: Željka Čorak, nav. dj.

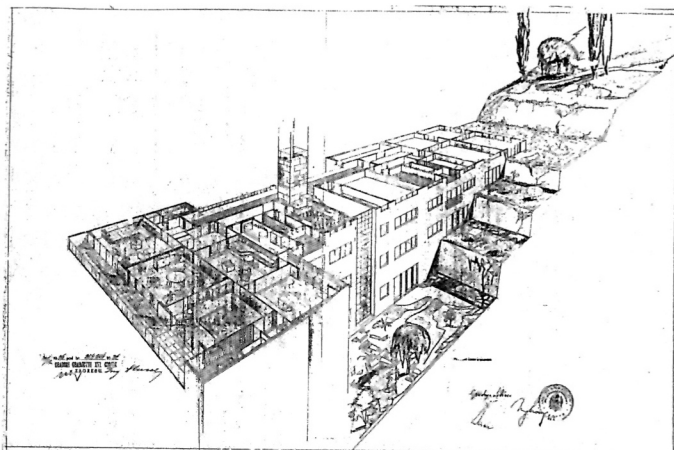
²¹ Vidjeti: Stjepan Planić, nav. dj.

5. Slavko Löwy, Novogradnja Lebinac, Ribnjak 20, Zagreb 1936. (iz ostavštine S. L.)

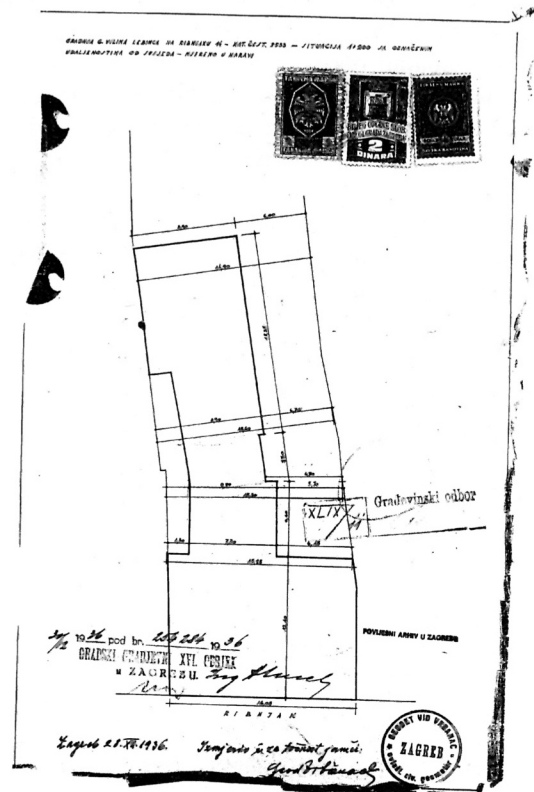

6. Drago Ibler, Neizvedeni projekt stambenog kompleksa na Ribnjaku 20, Zagreb 1936. (presnimka iz knjige Željke Čorak, U funkciji znaka, 1981.)

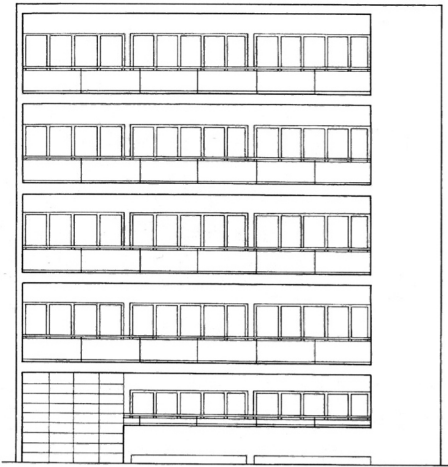
7. Slavko Löwy, Aksonometrija (varijanta), Ribnjak 20, Zagreb, 1936.

Zanemarimo li razlike u komponiranju volumena na parceli, pristup zadatku i oblikovni govor ove dvojice arhitekata nije različit. Njihove su ostvarene ugrađene kuće na Ribnjaku - stereometrijski jasnih oblika sa zajedničkim

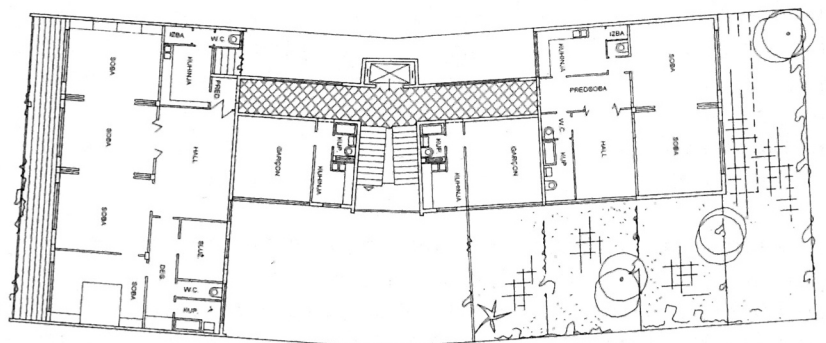
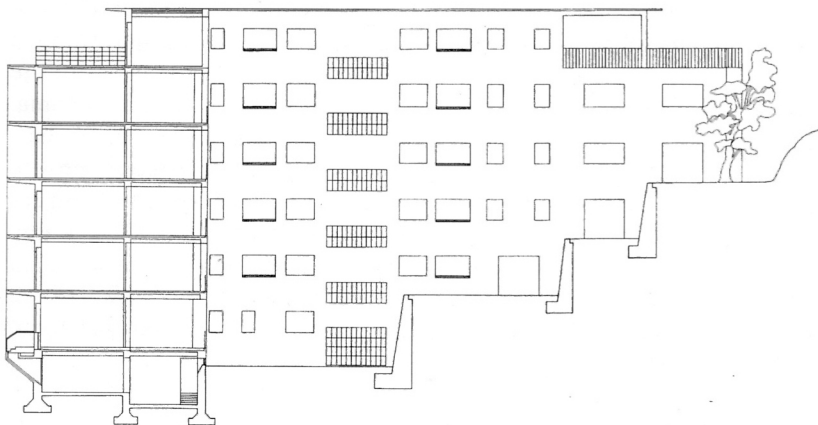

8. Situacija novogradnje Lebinac, Ribnjak 20, Zagreb, 1936.

elementima ravnog krova, funkcionalnih balkona, staklenih stijena - srodne. Komponirajući grupno stanovanje, obojica su pokušala ostvariti i najveću moguću osobnu slobodu stanara.

9. Slavko Löwy, Pročelje (varijanta), Ribnjak 20, Zagreb, 1936.
10. Slavko Löwy, Presjek (varijanta), Ribnjak 20, Zagreb, 1936.
11. Slavko Löwy, Tlocrt 4. kata, Ribnjak 20, Zagreb, 1936.
12. Stambene zgrade Markulin - Drage Iblera i Lebinec - Slavka Löwyja na Ribnjaku 16 i 20, Zagreb

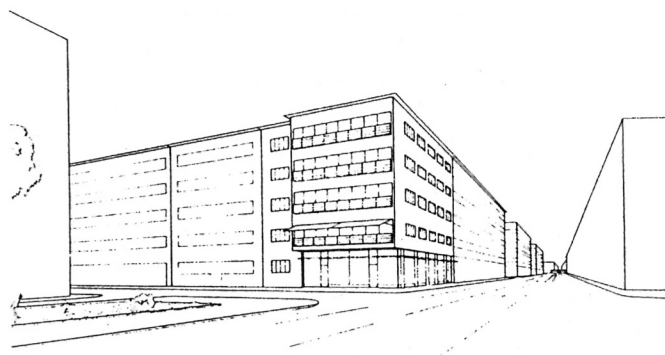
O kontekstu u kojem je podignuta kuća Lebinec najbolje govori fotografija izvornoga stanja. Kuća je nikla među skromnim historističkim katnicama, kosoga krova i s kakvim »izbočkom« na pročelju. Na to se ni jedan od arhitekata nije posebno obazirao, jer oni su neopterećeni željeli graditi novi grad. S tendencijom da se dograđuju »ničije« kuće u središtu grada nakon Drugoga svjetskog rata, za ulicu građenu »blokovski s ugrađenim zgradama«²² kao što je to Ribnjak, kuća Lebinec postala je mjerilo. Tako su susjedne kuće povišene do njezina vijenca, za dva ili čak tri kata (kbr. 18 i 22), a novogradnja je 1957. (kbr. 24) oblikovanjem ulične fasade gotovo u cjelini prati model Löwyjeve zgrade, što je i te kako umanjilo njezinu prvobitnu originalnost. Ipak, ni jedna od spomenutih kuća nije iskoristila mogućnost gradnje u dubinu parcele, pa stanari Ribnjaka 20 i dalje imaju jedinstveni izlaz na svoje terase i nesmetan pogled duž padina susjednih dvorišta.

ZGRADE NA BLOKU STAROGA ZAGREBAČKOG ZBORA

Preseljenjem Zagrebačkog zbora iz Martićeve ulice na Savsku cestu početkom tridesetih godina novoj se gradnji oslobodilo čitavo zemljište u poticajnoj istočnoj gradskoj četvrti. Produžuje se donji tok Martićeve, projektira Buličeva ulica i mali trg/park na njihovu spoju. Onu radost koju si je Löwy priuštio oblikovavši uglovnice Masarykova/Gundulićeva Ibler je, rekli bismo, osjetio stvarajući viziju tada još nedefiniranoga novoga gradskog bloka. Arhitekt Drago Ibler je, naime, dobio narudžbu da za Wiener Bankverein projektira ugaonu Martićevu 14c i susjednu Buličevu 4. U jednom od prvih projekata, ugao koji bi odredio izgled čitavoga bloka, kreiran je kao deseterokatnica. Ibler je, ukratko, nastavio razrađivati ranije započete teme, posebno motiv nebodera kakav je nudio za lokaciju »Visoke kuće« i »Napretkove zadruge«.²³ Parcelu u Buličevoj investitor je poslije dodijelio Slavku Löwyju, dok Ibler, radi brojnih ustupaka,²⁴ u još četiri varijacije kreira uglovnice.

Godine 1936. podignuta je kuća koja je konzolno od prvog kata naviše iskoračila za više od metra prema novome trgu, rastvarajući erker širokim francuskim prozorima. Za istak Ibler prvobitno nije imao službeno dopuštenje za pročelja zaduženog povjerenstva, iako su isti motiv na svojim visokogradnjama do tada već upotrijebili graditelji i Visoke kuće i Napretkove zadruge, kao i element ostakljenog prizemlja s dućanima u kontrastu s čvrstim gornjim kubusom zgrade. Iako se Ibler u ovoj svojoj gradnji morao odreći mnogih zamisli, ona je ipak realizirana kao prepoznatljiv original.

Arhitekt Löwy svoju je »stambenu kuću u novoj ulici do Martićeve« (1936./37.) podredio Iblerovu izražajnom zaključku bloka, odnosno - poslužio se vlastitom »starom slavom«. Razdioba pročelja s tri osi otvora, od kojih je središnja dominantna, varijacija je na već videnu autorovu temu (Bogovićeva 4, Boškovićeva 7b, Tuškanova 15). »Ima-

13. Drago Ibler, Varijanta uglovnice na novoprojektiranome bloku Martićeva/Bulićeva, Zagreb, 1936. (presnimka iz knjige Željke Čorak, U funkciji znaka, 1981.)

de mnogo uspjeha kod publike i gradi, tijekom samih par godina, veći broj stambenih najamnih kuća« - rezimirat će pomalo zlobno njegov opus sintetičar razdoblja godine 1939.²⁵ Do tada je, naime, Löwy već skrojio svoj majstorski stambeni tlocrt, koji se dokazao kao »i u životnom pogledu mudar raspored da mu ni danas ne bi trebale prostorne korekcije«.²⁶ Taj je moderan tipski tlocrt najamne zgrade nastao kao funkcionalno rješenje unutar onodobnih rigoroznih građevinskih propisa koji su određivali postotak iskorištenja parcele, način i dubinu izgradnje, a kako smo vidjeli i dubinu istaka.²⁷

Varijanta Löwyjeva uspješnoga tlocrta u slučaju četverokatnice u Buličevoj 4 ima po dva stana na katu; raskošni trosobni i naravno - garsonijeru.²⁸ U većemu stanu i tlocrtna je organizacija gotovo besprijekorna. Posebno je lijep spoj hala i dnevne prostorije s ostalim sobama. Kupaonica je sa spavaonicom povezana preko garderobe i degažmana. Nema dugih hodnika ni drugorazrednih prostora - pohrana stvari npr. brižno je funkcionalna. Garsonijera ponovno hvata najbolji pogled - na istok, na ulicu, a ima i loggiu pa dvorišnoj zapadnoj strani. Kupaonica je velika gotovo kao ona u trosobnome stanu. U podrumu su smještene drvarnice, ugljen, kotlovnice, a u potkrovlju tavan i stan pazikuće.

²² Povijesni arhiv u Zagrebu, Gradsko poglavarstvo Zagreb, Građevinski odjel, Ribnjak 20

²³ Vidjeti: Ž. Čorak, nav. dj.

²⁴ ibid.

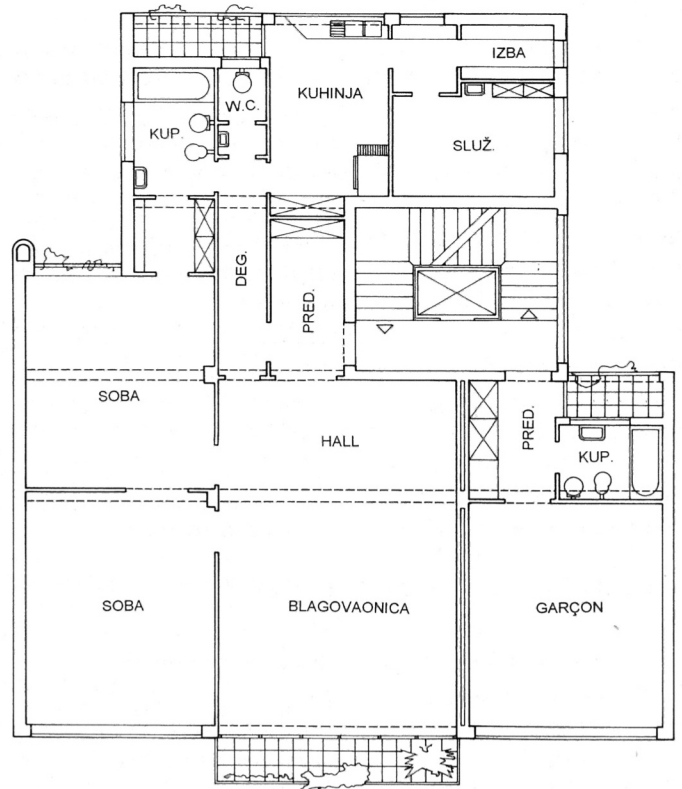
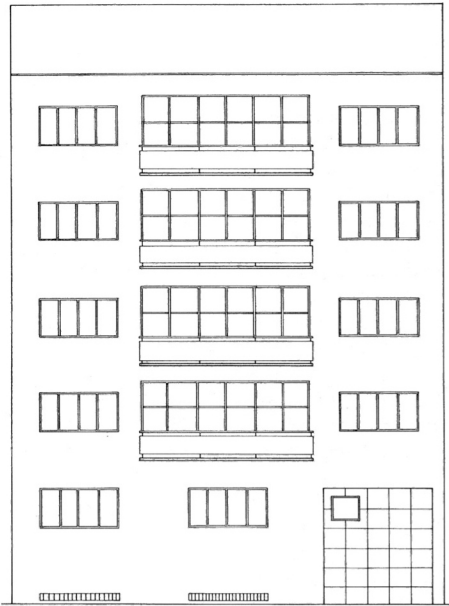
²⁵ Vladimir Potočnjak, Arhitektura u Hrvatskoj 1888-1938, Građevinski vjesnik br. 4-5, 1939. (VIII), str. 49-55.

²⁶ Vidjeti: D. Venturini, nav. dj.

²⁷ Maksimalna dubina gradnje na parceli bila je 18 metara, s dvorišnim traktom obvezno odmaknutim 2,5 metra od susjednih međa.

²⁸ PAZ, GPZ, 40, Buličeva 4

Originalne nacрте iz Povijesnog arhiva u Zagrebu arhitektonski je obradila Ivana Haničar.

14. Slavko Löwy, Nacrt pročelja stambene zgrade za Wiener Bankverein, Bulićeva 4, Zagreb, 1936./37.

15. Slavko Löwy, Tlocrt 1-4. kata, Bulićeva 4, Zagreb, 1936/37.

16. Početak Bulićeve ulice, Iblerova i Löwyjeva zgrada, Zagreb

Ukratko, početak tridesetih godina, posebice kada je riječ o ugrađenim najamnim zgradama kao najčešćem arhitektonskom zadatku, slovi kao razdoblje nastanka prototipova, originalnih rješenja visokog standarda stanovanja što je ovdje potvrđeno. Tada nastupa generacija arhitekata koja natjecajima učvršćuje povjerenje privatnih investitora. U drugoj polovici dekade prostornu kvalitetu potisnut će apetiti investitora za što većom eksploatacijom prostora. Stoga se druga polovica desetljeća može smatrati kreativno slabijim razdobljem variranja već prije stvorenih tipova. Što se tiče samih autora, govorimo li u sportskim kategorijama, zanimljivo je konstatirati prednost mlađeg Löwyja.

Iako su studiji dogotovili na istoj Visokoj tehničkoj školi, krug utjecaja, koliko znamo, bio je mnogo širi. Ibler je pohađao Poelzigovu specijalku u Berlinu, Löwy osim drezdenskog - bečko i zagrebačko sveučilište. Pa ipak projekt za »visoku kuću« obojice vuče možda i slučajaj, ali vrlo jak trag od četrnaesterokatnog nebodera Tagblatt, a koji je 1924-1928. u samom središtu Stuttgarta podigao Ernst Otto Osswald. To samo znači, da su na osnovu raznih, kojiput srodnih utjecaja, sami odabrali najprimjereniji put. Svakako je važnije konstatirati, posebno danas, kad je modernizam postao laka meta i žrtva svoje vlastite polemike, da su se ovi arhitekti europske edukacije na profinjen način prilagodili specifičnostima postojećeg urbanog miljea i kreativno razvili kvalitete graditeljske tradicije koju su naslijedili.

Darja Radović Mahečić

**THREE MEETINGS OF ARCHITECTS
SLAVKO LÖWY AND DRAGO IBLER**

After completing the list of works by the architect Slavko Löwy (Koprivnica 1904 - Zagreb 1996), who was one of the creators of modern Croatian architecture of the 1930s, the author addressed the subject of his meetings with the most prominent architect of that period, Drago Ibler (1894.1962). Both of them graduated with Martin Dülfer at the High Technical School in Dresden in a period of ten years, but while Ibler's opus has been interpreted in detail, the evaluation of Löwy's work is still to come.

The author analyses three professional meetings of Drago Ibler and Slavko Löwy as competitors at competitions for inserted residential or residential-business buildings on Zagreb locations between 1933 and 1936. Most of the buildings were built according to Löwy's design. Although Ibler approached the theme of the skyscraper in many of his projects, it was the younger Löwy who built Zagreb's first high-rise. He won first prize at the narrower competition for the Radovan corner building between Masarykova and Gundulićeva Streets in 1933. Ibler built his first high-rise after the Second World War. In 1935 comfortable houses in close contact with nature had to be designed on the steep ground between Ribnjak park and Novakova Street. Ibler suggested two buildings on the edges of the lot with a green garden between them, but Löwy's design of one very deep building (in fact two with a common stairway) with green terraces climbing up the hill was accepted (20 Ribnjak). Almost at the same time Ibler built his anthological Markulin residential building on No. 16 of the same street.

When the area of the former Zagreb Fair in Martićeva Street began to be built up in 1936, Ibler designed the corner building at 14c Martićeva for the Wienerbankverein, and Löwy built the adjacent house in 4 Bulićeva Street for the same investor, although Ibler was originally to have built both buildings.

The author analyzes the specific solutions offered by both architects, and their possible common starting points.